

1
Öö

1

Magasime saalis, mis kunagi oli olnud võimla. Lakitud puust põrand ja sellele värviga tõmmatud jooned ja ringid viitasid mängudele, mida siin varem mängiti; korvirõngad olid veel alles, kuigi korvivõrke enam ei olnud. Mänguväljaku kohal piki seinu oli pealtvaatajate rõdu; ma peaaegu tundsin lõhna, nõrka kui järellainetus, milles põhiliseks oli terav higihais, lisaks läägelt magus närimiskummi lõhn ja parfüümide hõng, mida levitasid pealtvaatajatest tüdrukud, fotodelt nii tuttavad – alguses villastes seelikutes, hiljem miniseelikutes, siis pükstes, siis ühe kõrvarõngaga ja oradena püsti aetud triibuliste juustega. See siin oli ju ka tantsuõhtute saal, praegugi on veel aimata muusikat – hägused kuuldamatud helid, segunenud stiilid, trummide allhoovus, üksilduskurb hala, siidpaberist lillevanikud, papist kuradid, pöörlevate laepeeglite pillerkaar, mis tantsijad valguskildudest lumehelvestega üle külvab.

Meenuvad juba vanemad inimesed ja üksindus ning lootus millelegi, millel puudusid piirjooned ja nimi. Mul on nii selgelt meeles see alati veidi isesugune igatsus millegi järele, mis kohekohe pidi juhtuma, nagu need käedki, mis meid ikka ja jälle ristluude kohalt julgustavalt puudutasid, olgu autos parkimisplatsil või hoopis televiisori vaatamisel, hääl maha keeratud ning vaid vilkuv pilt erutatud kehade liikumist valgustamas.

Me igatsesime tulevikku. Kuidas me küll sellisteks

muutusime – nii andekateks oma täitmatuses? Seda oli alati õhus tunda, ja see oli ka praegu nagu mingi tagantjärele tekkinud mõte, mis meil kasarmukoikudes uinuda ei lasknud; need olid niimoodi reas, et vahekäigud tegid üksteisega rääkimise võimatuks. Meil oli pehme, puuvillaseid lastelinu meenutav voodipesu ja vanad armeetekid, millest võis ikka veel lugeda U.S.A. Igal õhtul panime riided korralikult kokku ja asetasime need pingile, mis seisis voodi jalutsis. Tuled keerati nõrgemaks, päris ära ei kustutatud neid kunagi. Tädi Sara ja tädi Elizabeth olid valves: võöl rippusid elektrilööke andvad karjusepiitsad.

Relva neil ei olnud, isegi tädisid ei usaldatud nii palju, et neile oleks relv kätte antud. Relvad olid ainult valvemeestel, kes olid inglite seast hoolikalt välja valitud. Valvemehed ei tohtinud ilma kutsumata sisse tulla ja meil ei lubatud väljas käia muidu kui ainult jalutuskäikudel, mis toimusid kaks korda päevas – siis kõndisime kahekaupa ümber jalgpalliväljaku, mis nüüd oli ümbritsetud traataiaga ja ülemisse serva oli veel tõmmatud okastraat. Traataia taga seisis seljaga meie poole inglid. Nemad olid hirmuobjektid, aga ka hoopis midagi muud. Kui nad korakski meie poole oleksid vaadanud. Kui meil oleks vaid võimalik olnud nendega rääkida. Oli veel, mida vahetada: meeles mõlkusid tehingud – meile oli ju veel jäänud meie keha. Kõik see sündiski, vähemalt kujutluses.

Õppisime peaaegu hääletult sosistama. Poolpimedas saime välja sirutada käe, nii et tädid ei näinud, ja üksteise kätt voodi vahes puudutada. Ühele küljele pööratud pead padjal, õppisime teise suule vaadates huultelt lugema. Sel moel saime voodist voodisse teada üksteise nimed:

Alma. Janine. Dolores. Moira. June.

11

Poeskäik

2

Tool, laud, lamp. Kõige kohal valge lagi: reljeefse pärjakujulise ornamendi keskel kinnipahteldatud auk otsekui nägu, millest on silm välja löödud. Kindlasti rippus seal kunagi kroonlühter. Nad on eemaldanud kõik esemed, mille külge vähegi võiks nõõri siduda.

Aken, kaks valget kardinat. Akna all padjaga istepink. Kui aken on poolenisti avatud (see avanebki vaid poolenisti), tuleb tuuleõhk sisse ja mängib kardinatega. Ma võin, käed rüpes, istuda toolil või pingil ja seda jälgida. Vahel paistab päike aknast sisse ja langeb viirgudena puupõranda kitsastele korralikult lakitud liistudele. Ma lausa tunnen lakilõhna. Põrandal on ovaalne kaltsuribadest punutud vaip. See meeldib neile: rahvakunst, arhailisus, naiste jõudeajal tehtud käsitöö, milles on kasutatud asju, mida mujal enam kasutada ei saa. Tagasipöördumine traditsiooniliste väärtuste juurde. Mitte raisata, mitte tahta. Mind ei raisata ära. Mida ma veel tahan?

Toolil kohal seinal ripub pilt, see on raamitud, aga klaasimata: trükipilt, lilled, vesivärvidega tehtud sinised iirised. Lilled on siin veel lubatud. Ei tea, kas kõigil meil on ühesugune pilt, ühesugune tool, ühesugused valged kardinat? Valitsuse poolt antud?

Mõelge elule nagu sõjaväes olemisele, ütles tädi Lydia.

Voodi. Kareda valge kattega kaetud poolpehme madrats, mõeldud ühele inimesele. Selles voodis ei tehta muud, kui

vajutakse unne või kannatatakse unetuse all. Püüan mitte liiga palju mõelda. Nii nagu kõik muu, nii peab ka mõtlemine praegu olema normeeritud. Väga palju on seda, millest mõelda on lausa talumatu. Mõtlemine võib võtta viimse võimaluse, ja mina kavatsen ellu jääda. Ma ju tean, miks vesivärvidega teatud sinised iirised on klaasimata, miks aken ainult poolenisti avaneb ja miks aknaklaas on purunemiskindel. Ei, ärajooksmist nad ei karda, me ei jõuaks ju kuigi kaugemale. Kardetakse teisi põgenemisvõimalusi, neid, mida inimene terava serva abil iseene juures leiab.

Olgu. Vaatamata sellistele üksikasjadele võiks tegu olla ka mõne kolledžitoaga vähemtähtsatele külalistele, või endistest aegadest teada võõrastemajatoaga kahanenud nõudmistega daamidele. Meie need praegusel juhul olemegi. Nõudmised on kahanenud: hea, et meiega üldse arvestatakse.

Ent ka tool, päikesevalgus, lilled – see on suur asi. Ma olen elus, ma elan, ma hingan, ma sirutan käe täies pikkuses päikesevalgusse. Tädi Lydia sõnade kohaselt pole minu osaks vangistus, vaid hoopis eelisõigused – tema armastas kasutada kahe poolega hinnanguid, milles olid sees sõnad „kas” ja „või”.

Kell, mis meile aega mõõdab, heliseb praegu. Aega mõõdavad siin kellad, nii nagu vanasti nunnakloostrites. Ja nagu nunnakloostriteski, on siin vähe peegleid.

Ma tõusen toolilt, sirutan jalgu päikesevalguses; jalad on punastes madalates kingades, mis on lüüsisambale kasulik ja pole mõeldudki tantsimiseks. Punased sõrmikud lebavad voodil. Võtan need ja tõmban sõrmhaaval kätte. Kõik peale tiibade mu pea ümber on punast värvi: see on vere värv, mis eristab meid teistest. Lai ja pikk pahkludeni seelikuosa saab alguse lihtsast üle rinna ulatuvast siilust, käised on rüül laiad. Ka valged tiivad

on kohustuslikud: tänu neile ei näe meie midagi ja meidki ei nähta. Ma pole kunagi punases hea välja näinud, see ei ole minu värv. Võtan ostukorvi käevangu.

Selle toa uks – mitte *minu* toa uks, ikka veel keeldun kasutamast sõna *minu* – ei ole lukus. Õigupoolest ei käi ta isegi korralikult kinni. Astun lakitud põrandaga koridori, mille keskel jookseb tolmukarva roosa vaibariba. See on nagu läbi metsa viiv rada, nagu lahtirullitud vaip tema kõrgeaususele – nii tean ma, millist teed minna.

Vaip teeb jõnksu ja läheb eestrepist alla, mina ka: üks käsi käsipuul, mis kunagi oli mingi puu, aga uuemal ajal on juba mingi soojaläikeline materjal. Maja on *hilisviktoriaanlik* pereelamu, mõeldud suurele ja rikkale perekonnale. Eeskojas on vanaisa-aegne kell, mis jaopärast veel aega mõõdab, siis tuleb uks, mis viib suurde ja emalikkude elutuppa, kus kohtab nii omaeid inimlikke toone ja vihjeid. See on elutuba, kus ma kunagi ei istu, vaid alati seisan või põlvitan. Eeskoja lõpus, paraadukse kohal on värvilisest klaasist kaaraken: sellel on lilled, punased ja sinised.

Jäeb veel eeskoja seinale riputatud peegel. Kui ma nõnda pead pööran, et valged tiivad, mis mu nägu raamivad, mu vaate sellele suunavad, siis võin trepist alla minnes näha ümmargust kumera klaasiga kalasilma moodi peeglit ja ennast selles kui moonutatud varju, kui millegi paroodiat, kui mõnd punase mantliga muinasjututegelast, kes hetkeks end unustab ja kohe ohtu satub. Nagu õde, kes on korraks juba verre kastetud.

Trepi alguses on painutatud puust kübara- ja vihmavarjunagi – pikad ümarad puuvarvad on maitsekalt koolutatud nagiks, mis meenutab avanevat sõnajalga. Seal on mitu vihmavarju: must, mis kuulub komandörile, sinine, mis kuulub komandöri naisele, ja see, mis on mulle määratud – punane.

Jätan punase vihmavarju sinnapaika, kuna aknast on näha, et ilm on päikesepaisteline. Mõtlen, et ei tea, kas komandöri naine on praegu elutoas. Ega temagi seal alati istu. Vahel kuuln, kuidas ta edasi-tagasi kõnnib: ikka raske samm, siis kerge samm, seejärel pehme kepikopsatus tolmukarva roosal vaibal.

Eeskojas lähen mööda elutoa uksest ja ka uksest, mis viib söögituppa, ning lõpuks avan ma ukse, mille kaudu pääseb kööki. Siin on mööblilaki lõhna asemel hoopis teine lõhn. Siin on Rita, kes seisab valgete emailplaatidega kaetud kulunud köögilaua ääres. Ta on oma tavalises tuhmrohelistes marthakleidis: sellist värvi olid endistel aegadel kirurgi tööriivad. Kleit näeb välja enam-vähem selline nagu minu oma: see on pikk ja varjav, ent temal on veel põll-rinnalapp, aga puuduvad valged tiivad ja loor. Kui ta välja läheb, siis paneb ta küll loori ette, aga sellele, kas mõne martha nägu on nähtaval või mitte, ei pööra keegi erilist tähelepanu. Käised on tal küünarnukkideni üles kääritud ja jätavad pruunid käsivarred päris paljaks. Ta teeb parajasti leiba, valmistab päitse ette viimaseks lühiajaliseks sõtkumiseks, seejärel tuleb juba vormimine.

Rita märkab mind ja noogutab, raske öelda, kas tervitades või lihtsalt selle märgiks, et ta on mind tähele pannud; ta pühib jahused käed põlle sisse, sorib sahtlis ja otsib ostutšekiraamatut. Kulmu kortsutades rebib ta sellest kolm ostutšekki ja ulatab need mulle. Ta nägu võiks olla lahke, kui ta vaid naerataks. Ega kulmukortsutamises midagi isiklikku küll pole: tema arvates on laiduväärt juba üks punane kleit ja kõik, mis sellega kaasas käib. Ta kardab, et ma võin seda edasi anda nagu mõnd haigust või üldse ebaõnne.

Vahel kuulan ma suletud uste taga pealt – see on midagi, mida ma varasematel aegadel iial teinud ei oleks. Ma ei jää

kunagi kauaks kuulatama, kuna ma ei taha, et mulle peale satu-
taks. Nõnda kuulsin kord, kuidas Rita ütles Corale, et tema küll
ei laseks ennast niimoodi alandada.

Cora vastas, et keegi ju ei küsigi sinu arvamust. Aga olgu,
mida sa siis samas olukorras peale hakkaksid?

Rita ütles, et läheks mõnda kolooniasse. Selline valiku-
võimalus on olemas.

Koos ebanastega, ja sureksid seal nälga või jumal teab mis
veel, vastas Cora. Susi sind söögu.

Nad poetasid parajasti herneid välja; isegi peaaegu kinnise
ukse taga oli kuulda raskete herneste metallkaussi kukkumisel
tekkivaid heledaid kõlksatusi. Kuulsin, kuidas Rita mühatas või
ohkas – kas siis protesti või nõusoleku märgiks.

Pealegi teevad nad seda ju meie kõigi heaks, ütles Cora, või
nii vähemalt räägitakse. Kui minu juhad oleksid veel valla, võik-
sin minagi olla üks nende hulgast, kui ma muidugi nii kümme
aastat noorem oleksin. Ega see polegi nii paha. Seda ei saa kui-
dagi raskeks tööks nimetada.

Minu asemel olgu küll parem juba tema, ütles Rita – ja siis
tegin ma ukse lahti. Nägu oli mõlemal nagu ikka naistel, kes
on sind taga rääkinud ja kahtlustavad, et sa kuulsid pealt:
kimbatuses, aga ka veidi väljakutsuv, nagu oleks õigus ikkagi
nende poolel. Tol päeval oli Cora minu vastu lahkem, Rita aga
tõredam kui tavaliselt.

Vaatamata Rita enesestõmbunud ilmele ja kokkusurutud
huultele tahaksin ma täna veidi kauemaks siia, kööki, jääda.
Cora võiks veel kusagilt maja pealt tulla, käes sidruniõli pudel ja
tolmulehvik; siis teeks Rita kohvi – komandöride majas on veel
ehtsat kohvi – ja me istuksime Rita köögilaua ääres, mis on küll
sama palju Rita oma kui minu laud minu oma, ning räägiksime
valudest ja vaevustest, haigustest, oma jalgadest, selgadest ja

kõigist neist erinevatest pahandustest, mida meie kehad võivad meile kaela tuua nagu üleannetud lapsed. Kirjavahemärkide asemel noogutaksime üksteise jutu vahele, andes märku sellest, et jah, me mõistame kõike. Kirjeldaksime ravivahendeid ning püüaksime oma ihuhädade esitamisega üksteist üle trumbata; kaebleksime õrnalt, pehmel ja minoorisel toonil, kurblikud kui tuvid katuseräästa all. *Ma mõistan sind*, ütleksime. Või siis see kummaline väljend, mida vahel ikka veel mõne vanema inimese suust kuuleb: *Ma mõistan, kuhu sa tüürid*, nagu oleks kõneleja hääл mõni rännumees, sihiks kauged kohad. Mis võib ju nii olla, ja küllap ongi.

Kuidas ma küll varem põlgasin selliseid jutuajamisi. Nüüd ma ootan neid. Saab vähemalt rääkida. Teatud mõttes mõtteid vahetada.

Vahel me klatšime. Marthad teavad nii üht kui teist; nad räägivad omavahel ja levitavad majast majja mitteametlikke uudiseid. Pole kahtlust, et nii nagu minagi kuulavad nad uste taga ja näevad pealt isegi ärapäõratud pilguga. Vahel olen ma neid kuulma juhtunud ja nende eravestlustest raasukeksi saanud. *Sündis surnult, vaat mis*. Või: *Pistis ta kudumisvardaga läbi, otse oma kõhus*. Mis see muud oli kui armukadedus, mis teda selleks sundis. Või piinatud häälega: *See naine kasutas klosetipottide puhastamise vahendit*. *Mõjus kui võlujook, kuigi võiks arvata, et mees seda suhugi ei võta*. *Ju ta oli siis nii purjus; aga naine saadi ka kohe kätte*.

Tahaksin Ritat leivategemisel aidata: suruksin käed sellesse vastupanu osutavasse soojusesse, mis nii väga elavat keha meenutab. Mind vaevab vajadus midagi puudutada, midagi peale riide ja puu. Janunen puudutamise enese järele.

Ag a isegi siis, kui ma paluksin, isegi siis, kui ma sündsaks peetud käitumisreegleid sel määral rikuksin, ei laseks Rita

midagi taolist juhtuda. Ta oleks liiga hirmul. Marthad ei tohi meiega vennastuda.

On olemas sõna *fraterniseerima*, mis tähendab vennalikult käituma. Luke rääkis sellest kord minuga. Ta ütles, et sõnal polegi vastet, mis tähendaks *õelikult käituma*. Ta ütles, et vastav sõna peaks olema *sororiseerima*. Mõlemad tuleksid ladina keelest. Luke'ile meeldis sellistes üksikasjades selgusele jõuda. Sõnatuletus, kummalised kasutused. Tavaliselt narrisin teda niisuguse liigtäpsuse pärast.

Võtan Rita väljasirutatud käest ostutšekid. Neil on pildid sellest, mida nende eest saab: kaksteist muna, tükk juustu, pruun asi, mis peaks olema praad. Panen need tõmblukuga kinnikäivasse varrukataskusse, sinna, kus on mu pass.

„Ütle poes, et munad peavad värsked olema,” sõnab ta. „Mitte sellised, nagu läinud kord. Ja kanapoega on vaja, mitte vana kana. Ütle neile, kellele see läheb, ja siis ei aja nad midagi segi.”

„Hästi,” ütlen ma. Naeratuseta. Mis mõtet on teda sõprusele ahvatleda?

3

Lähen välja tagaukse kaudu, mis viib suurde ja hoolitsetud aeda: keskel on muruplats, rippuvate urbadega paju, platsi ääristavad lillepiirded, milles kollased nartsissid on peaaegu ära õitsenud ning tulbid parajasti õide puhkemas, andes aiale värvi. Tulbid on punased, varre lähedalt karminpunased nagu paranema hakkav lõikehaav.

Aed on komandöri naise valdus. Purunemiskindla klaasiga toaaknast välja vaadates olen tihti näinud, kuidas ta siin padjakesel põlvitades töötab, helesinine loor üle laia aednikukübara tõstetud, kõrval korv, milles on hekikäärid ja paelajupid lillede sidumiseks. Suurema kaevamise teeb ära komandöri määratud kaitsemees, keda komandöri naine keppi viibutades juhendab. Paljudel abielunaistel on aed: see on koht, kus kehtib nende loodud kord – nad säilitavad seda ning kannavad selle eest hoolt.

Vanasti oli ka minul aed. Mäletan veel värskelt kaevatud maa lõhna; käed teavad tunnet, mis jääb täidlaste mugulate hoidmisest, rikkusest, mis seemnete kuival sahnal sõrmede vahelt läbi jookseb. Nii läks aeg kiiremini. Vahel on komandöri naise tool välja tõstetud ja ta lihtsalt istub siin, oma aias. Eemalt vaadates on pilt rahumeelne.

Praegu teda siin ei ole ja ma mõtlen, et ei tea, kus ta küll olla võiks: mulle ei meeldi komandöri naisega ootamatult kokku saada. Võib-olla on ta elutoas ja õmbleb, artriidihaike vasak

jalg jalapingile tõstetud. Või koob salle, mis on mõeldud rindel võitlevatele inglitele. Raske uskuda, et inglitel selliseid salle tegelikult vaja on; pealegi on komandöri naise kootud sallid liiga keerulised. Ta ei vaevu tegema risti- ja tähemustrit, mida kasutavad paljud teised naised, tema jaoks on selles vähe väljakutset. Tema sallide otstes on kuusepuude read või kotkad, või jäigad inimfiguurid – ikka poiss ja tüdruk, poiss ja tüdruk. Need ei ole täiskasvanud meeste, vaid laste sallid.

Vahel mõtlen ma, et küllap neid salle ei saadetagi inglitele, et need harutatakse üles ja keritakse tagasi lõngakeradeks, et siis uuesti kuduma hakata. Võib-olla on kõik ainult selleks, et naistel tegevust oleks, et nad tunneksid, kuidas neid on vaja. Ometi kadestan komandöri naist kudumise pärast. Hea, kui sul on väikesed eesmärgid, milleni on kerge jõuda.

Mida tema minu juures kadestab?

Ta ei räägi minuga, välja arvatud juhul, kui see on vältimatu. Mina olen temale etteheide ja vajadus.

Esimest korda seisime silmitsi viis nädalat tagasi, siis kui ma suunamisega siia saabusin. Kaitsemees eelmisest kohast tõi mu eesukseni. Esimestel päevadel lubatakse meil eesust kasutada, hiljem peame tagaukse kaudu käima. Selles asjas pole veel kindlaid reegleid kujunenud, sündmused on liiga kiiresti arenenud, meie seisund on enamiku jaoks ebaselge. Mõne aja pärast käime kindlasti kas ainult eesukse või ainult tagaukse kaudu.

Tädi Lydia ütles, et tema annaks oma hääle küll eesukse poolt. Teie positsioon on ju auasi, olid tema sõnad.

Kaitsemees helistas minu eest uksekella, ja arvatud ooteaja asemel, mis oleks sees kulunud kella kuulmiseks ja kiiresti ukse juurde jõudmiseks, avanes uks kohe sissepoole. Järelikult ootas ta juba selle taga. Ma arvasin, et mind võtab vastu mõni martha,

aga seal oli tema ise – eksimise tegi võimatuks pikk helesinine rüü, mida ta kandis.

Sina oled siis see uus, ütles komandöri naine. Ta ei astunud kõrvale, et mind sisse lasta, vaid seisis ukseavas ja sulges sissepääsu. Ta tahtis, et ma tunneksin, et tulen majja ainult tema nõusolekul. Meie päevil on sellised nükked täiesti tavaline asi.

Jah, vastasin mina.

Jätke see väliskotta. Korraldus käis mu koti kohta, mida kandis kaitsemees. Kott oli punasest plastist ja mitte just suur. Mul oli veel teinegi kott, milles talvekeep ja paksemad kleidid, aga see saadeti hiljem järele.

Kaitsemees pani koti maha ja jättis korra kohaselt komandöri naisega hüvasti. Kuulsin veel selja taga tema samme, mis uksest eemaldusid, siis eesvärava kolksatust, ning mulle tundus, nagu oleks kaitsev käsi mu kohalt ära võetud. Uue maja lävel tuntakse end väga üksildasena.

Komandöri naine ootas seni, kuni auto käivitati ja minema sõideti. Ma ei vaadanud talle otsa, vaatasin seda, mis mu langetatud pilgu alla jäi: tema sinist tüsenenud pihta, vasakut kätt, mis toetus kepi elevandiluust käepidemele, suuri teemante sõrmusesõrmes, mis oli kunagi kindlasti ilus ning praegugi hoolitsetud – mõhnaka sõrme küüs oli peeneks kaareks viilitud. See sõrm oli kui ironiline naeratus, kui naisele enesele suunatud pilge.

Astu ometi edasi, ütles komandöri naine. Ta pööras mulle selja ja luukas läbi eeskoja tahapoole. Pane uks enda järel kinni.

Tötsin oma punase koti ise sisse, nagu see kahtlemata tema arvates pidigi olema, ja sulgesin siis ukse. Ma ei vastanud talle midagi. Tädi Lydia soovitas, et kui nad otse midagi ei küsi, siis on targem wait olla. Püüdke end nende olukorda asetada, ütles ta, käsi kord kokku surudes, kord ringutades, näol närviliselt anuv naeratus. Neil ei ole ju kerge.

Siin me siis nüüd oleme, ütles komandöri naine. Kui mina elutuppa astusin, istus tema juba oma toolis, vasak jalg jalapingi padjakesel, millel korvitäis roose, ristpistes tikitud. Tooli kõrval põrandal oli kudumistöök koos sellesse torgatud varrastega.

Seisin kokkupandud kätega tema ees. Nii-nii, sõnas naine. Tal oli sõrmede vahel sigaret, mille ta siis suhu pani ja süütamise ajal märgatavalt huultega pigistas. Juba näoilme muutis ta huuled kitsaks, neid ümbritsesid väikesed püstised kurrukesed – nii tuttavad omaaegselt huultekosmeetika reklaamilt. Tulemasin oli elevantiluuvärvi. Mõtlesin, et sigaretid on kindlasti mustalt turult, ja see andis mulle lootust. Isegi nüüd, mil päris raha enam ei ole, on ikkagi must turg. Must turg jääb alati: alati on, mida millegi vastu vahetada. Järelikult on naine selline, kes oskab seadustest kõrvale hiilida. Aga millega sain mina äri teha?

Vaatasin himustavalt sigaretti. See, nagu ka alkohol ja kohv, on mulle keelatud.

Nii et endisaegset küsimust „kelle nägu ta küll on” ei saa me praegu küsida, sõnas naine.

Ei, armuline proua, vastasin ma.

Ta tõi kuuldavale midagi, mida oleks võinud naeruks pidada, ja hakkas siis kõhima. Vaene mees, sõnas ta. Nüüd on sul siin teine kord, kas nii?

Kolmas, armuline proua.

Sul on siis ju üsna halvasti läinud, ütles ta. Järgnes uus naerukõha hoog. Võid istuda. Harjumuseks ei lase ma sul seda kujaneda, aga seekord olgu.

Istusin ühe jäiga seljatoega tooli servale. Ma ei tahtnud tuba lähemalt silmitsema hakata, ei tahtnud näida naisele tähelepanematu kuulajana; minust paremale jääv marmorist kamin, peegel selle kohal ja lillesülemid olid esialgu vaid varjud väljaspool

mu vaatevälja. Hiljem on nende põhjalikuks vaatamiseks nagu-nii rohkem kui küllalt aega.

Nüüd olid meie näod kohakuti. Ja mulle tundus, et olen teda varem kusagil näinud: tema näos oli midagi väga tuttavlikku. Loori alt paistis salguke juukseid. Ta oli endiselt blond. Arvasin tookord, et võib-olla pleegitab ta juukseid – juuksevärv oli ju samuti musta turu kaup –, nüüd aga tean, et ta oli loomulik blond. Kulmud olid kitkutud peenteks kaarteks ja andsid näole ilme, mis väljendas kustumatut imestust, haavumist või uudishimu: tal oli nagu millegi pealt ehmatatud lapse nägu – ometi reetsid silmalaud väsimust. Seda ei paistnud küll tema silmadest – need olid selged ja vaenulikult sinised nagu ergava päikesega kesksuvine taevast: sinine, mis pimestab. Vanasti öeldi tema nina kohta kindlasti, et peene joonega, nüüd oli see tema näo kohta liiga väike. Nägu ei olnud ümar, vaid suur. Suunurkade juurest jooksis kaks vagu allapoole: nende vahele jäi lõug, mis meenutas kokkusurutud rusikat.

Tahan, et me kohtuksime nii harva kui võimalik, ütles ta. Küllap sinulgi on sama soov.

Ma jäin vastuse võlgu, sest „jah” oleks olnud solvang ja „ei” vasturääkimine.

Tean, et sa ei ole rumal, jätkas naine. Ta tõmbas mahvi sigaretti ja laskis suitsupahvaka õhku. Ma olen su toimikut lugenud. Minu seisukohalt on kõik nagu äritehing. Aga see, kes mulle häda toob, jääb lõpuks ise hätta. Mõistad?

Jah, armuline proua, vastasin ma.

Ära ütle mulle „armuline proua”, sõnas ta ärritatult. Ega sa mõni martha pole.

Ma ei hakanudki küsima, kuidas teda kutsuma peab – nii ilmselt lootis ta, et sellist korda, kus mul teda kõnetada tuleb, ei tulegi. Olin pettunud. Tahtsin tookord teda näha vanema õena,

emaliku olevusena, kes oleks mind mõistnud ja kaitsnud. Naine mu eelmisel kohal saatis suurema osa ajast mööda magamistoas: marthad rääkisid, et ta jõi. Tahtsin, et see komandöri naine oleks olnud teistsugune. Tahtsin kujutleda, et kui aeg, koht ja elu üldse oleks teine, siis meeldiks ta mulle. Aga oli päris selge, et ei tema poleks minule ega mina temale meeldinud.

Naine kustutas pooleldi suitsetatud sigareti tema kõrval lambilauakesel olevas tiguornamendiga kaunistatud tuhatosis. Ta tegi seda otsustavalt: üks vajutus ja lõmastav pööre – mitte aga terve rida õrnu tupsutusi, mida eelistasid nii paljud naised.

Mis minu abikaasasse puutub, sõnas ta, siis tema on see, kes ta on. Minu abikaasa nimelt. Ma tahan, et see sulle täiesti selge oleks. Meid lahutab vaid surm. Ja siis juba lõplikult.

Jah, armuline proua, ütlesin ma, juba end unustades. Olid ajad, mil väikestele tüdrukutele tehti nukke, mis rääkisid, kui neid selja tagant nõorist tõmmata, ja ma tabasin end mõttelt, et minugi hääl on nagu ühatooniline nukuhääl. Küllap oli tal tahtmine mulle vastu vahtimist anda. Nemad võivad meid lüüa, pühakirigi lubab seda. Aga ühtegi eset ei tohi nad seejuures kasutada. Ainult paljast kätt.

See on elu, mille eest me võitlesime, ütles komandöri naine, kes ei vaadanudki enam mulle otsa; ta oli äkki pööranud pilgu oma mõhnalistele, teemantidega kaunistatud kätele, ja ma teadsin, kus ma teda varem olin näinud.

Esimest korda nägin teda televiisoris, olin siis kaheksane või üheksane. Pühapäevahommikuti, kui ema kaua magas ja mina vara üles tõusin, läksin tavaliselt ikka ema töötuppa ja vaatasin multifilme otsides kõik kanalid läbi. Vahel, kui ma neid ei leidnud, vaatasin „Usuõpetuse tundi arenevale hingele”, kus lastele jutustati piiblilugusid ja lauldi kirikulaule. Ühe naise nimi oli Serena Joy. Ta oli esimene sopran. Tuhkblond väike nõbinina,

kes oma tohutud sinisilmad kirikulaule lauldes üles pööras. Ta oskas üheaegselt nii naerda kui ka nutta; nagu märguande peale võis tal pisar või kaks kaunilt üle põse veereda, samal ajal kui ta hääl värevalt, aga kindlalt kõrgemaid noote võttis. Pärastpoole hakkas ta ka teistsuguste asjadega tegelema.

Naine, kes minu ees istus, oli Serena Joy. Või oli kunagi olnud. See muutis asja hullemaks, kui olin kartnud.

4

Könnin mööda kruusateed, mis nagu juukselahk majataguse muruplatsi kaheks jaotab. Öösel on sadanud, mõlemale poole jääb märg rohi, õhk on niiske. Tunnistuseks maa viljakusest näen siin-seal vihmausse, kes on päikese kätte jäänud ja nüüd juba poolsurnud; nad on roosad ja vetruvad nagu huuled.

Avan valge varbaia värava ja lähen majaesist muruplatsi selja taha jättes peavärava poole. Üks majapidamisse määratud kaitsemeestest peseb garaažiteel parajasti autot. Järelikult on komandör majas; ta on kusagil oma tubades, mis jäävad söögitoa taha – seal veedab ta ilmselt suurema osa oma ajast.

Maja ees seisab Whirlwind, väga kallis auto, parem kui Chariot ja palju parem kui kogukas ja praktiline Behemoth. Loomulikult on suur voolujooneline auto musta värvi – prestiiži ja surnuvankri värvi. Andunult poleerib juht teda seemisnaha-tükiga. Vähemalt midagi, mis on jäänud vanaviisi – see, kuidas mehed häid autosid silitavad.

Juhil on seljas vormiriided, mida kannavad kaitsemehed, müts peas on aga lõbusasti viltu lükatud ja käised küünarnukini üles kääritud – nii on näha tema mustade karvadega päevitunud käsivarred. Suunurgas on tal sigaret, mis annab tunnistust sellest, et temalgi on, millega mustal turul äri teha.

Ma tean selle mehe nime: Nick. Tean sellepärast, et olen kuulnud, kuidas Rita ja Cora temast räägivad; kord kuulsin

ka, kuidas komandör talle ütles: Nick, mul ei lähe enam autot vaja.

Juht elab meie majas, garaaži kohal. Ta on madalamat klassi mees: talle pole naist ette nähtud, ei ainsatki. Ta ei kuulu nomenklatuuri: tal on mõni viga küljes või siis puuduvad sidemed. Aga ta käitub, nagu ei teaks ta seda või ei lähe see talle lihtsalt korda. Ta on liiga hooletu, ta pole piisavalt orjalik. Võib-olla on tegu rumalusega, aga ma ei usu seda. Vanasti öeldi sellise inimese kohta, et midagi on viltu, ta käib kõigest üle nagu kalalõhn; või et lõhna järgi otsustades on siin kusagil surnud rott. Sobimatu nagu halb lõhn. Tahtmatult mõtlen, et milline võib küll tema tegelik lõhn olla. Ei kala, ei lagunevat rottu meenutav – hoopis päevitunud ja päikese käes higiseks tõmbunud õrnalt suitsuse naha lõhn. Hingan sügavalt sisse ja ohkan.

Nick vaatab mulle otsa ja me pilgud kohtuvad. Tal on prantslase nägu: kõhn, tujukas, siledaid kohti esiletõstvalt nurgeline; naerdes tekivad suu ümber kurrud. Mees tõmbab viimase mahvi, laseb sigaretil garaažiteele kukkuda ja astub sellele jalaga peale. Siis hakkab ta vilistama. Ja pilgutab mulle silma.

Langetan pea, pööran seda nii, et valged tiivad mu näo varjavad, ja jätkan teed. Ta riskis praegu, aga mille nimel? Mis siis, kui ma tema peale kaeban?

Võib-olla ta lihtsalt näitas üles sõbralikkust. Võib-olla pani ta tähele mu näoilmet ja mõistis seda omamoodi. See, mida ma tegelikult tahtsin, oli ju sigaret.

Võib-olla kontrollis ta, kuidas ma reageerin.

Võib-olla on ta „silm”.

Teen peavärava lahti ja panen selle enda järel kinni; vaatan maha, aga mitte tagasi. Kõnnitee on laotud punastest tellistest.

Sellele ristküliku-maastikule pöörangi kogu tähelepanu – seal, kus talv on maad kümneid kordi kohrutanud, on tee kergelt laines. Kivide värv on vana, ometi mõjub see värske ja puhtana. Kõnniteed hoitakse praegu palju puhtamad kui vanasti.

Lähen tänavanurgani ja jään seal ootama. Vanasti ma ootamist ei talunud. Tädi Lydia ütles, et ka need, kes ainult seisavad ja ootavad, täidavad oma kohust. Ta laskis meil selle meelde jätta. Veel ütles ta, et kaugeltki kõik ei tule sellega toime. Nii mõnigi teist kukub kuivanud mullale või okastele. Nii mõnigi teist ei ole sügavalt juurdunud. Lõua otsas oli tal suur sünnimärk, mis rääkimise taktis üles-alla liikus. Ta ütles, et mõelge enestele kui seemnetele, ning seejuures muutus ta hääl lipitsevaks ja vandeseltslaslikuks nagu nende naiste hääl, kes vanasti lastele balletitunde andsid ja ikka ütlesid: tõstame nüüd käed üles ja kujutame ette, et oleme puud.

Ma seisangi tänavanurgal ja kujutan ette, et olen puu.

Tellistest kõnniteel tuleb minu suunas üks punane kogu; ka tema nägu varjavad valged tiivad – see on isikupäratu punase rüüga naine, kel on korv käes. Ta jõuab minuni ning me silmitseme valgete tanutiibade varjust teineteise nägu. Tema see on.

„Õnnistatud olgu vili,” ütleb ta mulle meietaoliste ette nähtud tervituse.

„Olgu jumal helde,” vastan samuti ettenähtud sõnadega. Pöördume minekule ja läheme mööda suurtest majadest, ikka kesklinna poole. Sinna on meil lubatud minna ainult kahekesi. See kõlab küll absurdsest, aga nii olevat me kaitstud; kindlalt kaitstud oleme me nagunii. Tõde on, et tema peab minu ja mina tema järele valvama. Kui mõnel meie päeval käigul peaks midagi juhtuma ja üks meist võrgust välja libiseb, siis jääb teine vastutama.

See naine on olnud minu kaaslaseks kaks viimast nädalat. Ma ei tea, mis eelmisega juhtus. Ühel heal päeval teda lihtsalt enam ei tulnud, tuldi tema asemel. Selliste asjade kohta küsimusi ei esitata, sest tavaliselt ei tee vastused sind kuigivõrd targemaks. Või mida olekski vastata?

Ta on veidi tüsedam kui mina. Tal on pruunid silmad. Tema nimi on Ofglen, ja see ongi peaaegu kõik, mida ma temast tean. Silmad vaguralt maha löödud, punastes kinnastes käed kokku surutud, liigub ta väikeste tippivate sammudega nagu tagajalgadel kõndima õpetatud siga. Ta ei ole meie käikude ajal kunagi öelnud midagi, mida võimud vähegi keelaks, aga ega mina teistsugune ole. Võib-olla on ta tõsiusklik, teenijanna selle sõna sügavamas tähenduses. Ei või iial teada.

„Kuuldavasti läheb meil sõjas hästi,” ütleb ta.

„Au ja kiitus,” vastan mina.

„Meid on hea ilmaga õnnistatud.”

„Rõõmuga võtan selle vastu.”

„Viimase päeva jooksul on jälle mässe maha surutud.”

„Au ja kiitus,” ütlen mina. Ma ei hakka temalt küsima, kuidas ta kõike teab. „Kes need olid?”

„Baptistid. Neil oli Sinimägedes kindlus. Aga nad suitsetati sealt välja.”

„Au ja kiitus.”

Vahel soovin, et ta suu peaks ja mul rahuks kõndida laseks. Aga samas janunen uudiste järele, olgu need siis ükskõik millised; isegi valeuudistel on ju oma tähendus.

Jõuame esimese tõkkepuuni, mis meenutab teetöödel või kanalisatsioonitorustiku kaevamisel üles pandud kollaste ja mustade triipudega ristpuud, küljes punane kuusnurkne stoppmärk. Värava juures on laternad, mis praegu ei põle, sest pole veel õhtu. Ma tean, et meie kohale telefonipostidele on

kinnitatud prožektorid, mida kasutatakse eriolukorras, ja kahel pool teed on vahimajakesed, milles on kuulipildujatega mehed. Kuna mu nägu varjavad valged tiivad, siis ei näe ma prožektorid ega vahimajakesi. Aga ma tean, et need seal on.

Tökkepuu taga, kitsa käiguraja kõrval ootavad meid kaks meest, need on roheliste vormiriietega pühitsetud kaitsemehed; nende õlakutel ja barettidel on ristid – kaks ristatud mõõka, mille kohal on valge kolmnurk. Kaitsemehed ei ole päris sõdurid. Neid kasutatakse tavalisel politseitööl ja sellistel teenijätöödel, nagu näiteks komandöri naise aia üleskaevamine; nad on kas rumalad, liiga vanad, teovõimetud või väga noored –, see ei käi muidugi silmade kohta, kes inkognito on nende hulgas.

Need kaks on väga noored: ühe vunts on veel hõre ja teise näol on veel vistrike jälgi. Nende noorus on liigutav, aga sellega mind enam ei peta. Tihti on just noorukid kõige ohtlikumad; nad on kõige fanaatilisemad ja kõige kärsitumad relva haarama. Nad ei ole veel aja kulgu tajuma õppinud. Nendega tuleb hästi rahulik olla.

Eelmisel nädalal lasksid nad siin kusagil ühe naise maha. See oli üks martha. Ta kohmitses oma rüüs passi otsida, aga nemad arvasid, et tal on pomm kaasas. Nad arvasid, et ta on naiseriides mees. Selliseid juhtumeid on varemgi esinenud.

Rita ja Cora tundsid seda naist. Ma kuulsin, kuidas nad lugu köögis arutasid.

Igäüks täidab oma kohust, ütles Cora. Nende kohus on meid kaitsta.

Eks surnud olegi lõplikult kaitstud, ütles Rita vihaselt. Ta ei teinud midagi lubamatut. Polnud vähimatki põhjust teda maha lasta.

See oli õnnetusjuhtum, ütles Cora.

Mitte mingil juhul, ütles Rita. Siin peabki kõik nii minema.

Kuulsin, kuidas ta pottidega kraanikausis kolistas.

Vähemasti siin, selles majas, õnnetusi ei juhtu, ütles Cora.

Olgu pealegi, ütles Rita. Aga ta oli tubli tööinimene. Ja selline autu lõpp.

Lõpp võib hullemgi olla, ütles Cora. Temal oli see vähemalt kiire.

Sa võid ju nii öelda, sõnas Rita. Aga mina eelistaksin, et mulle jääks veidi aega asjade korraldamiseks.

Nood kaks kaitsemeest tervitavad meid kolme sõrme bareti juurde tõstes. Nii on ette nähtud. Meie teenistuse sisu arvestades peavad nad meie suhtes lugupidamist üles näitama.

Otsime laia varruka tõmblukuga taskust oma passid välja; neid uuritakse ja pannakse siis tempel sisse. Üks meestest läheb parempoolsesse vahiputkasse ja laseb meie numbrid arvutisse.

Passi tagasi andes kummardub virsikuvärvi vuntsidega mees, et lähemalt mu nägu näha. Abivalmilt tõstan veidi pead, meie silmad kohtuvad ja ta punastab. Tal on pikergune ja kurblik nägu nagu lambal, ent silmad selles on suured kui koeral – spanjelil, mitte terjeril. Tema nahk on kahvatu ja tundub ebatervelt õrn, nagu oleks sellelt hiljuti koorik ära tulnud. Ometi kujutlen, kuidas ma käega ta varjamata nägu puudutan. Tema on see, kes pilgu ära pöörab.

Seegi on sündmus, väike korrarikumine, küll nii väike, et jääb tabamatuks; ometi on sellised hetked nagu preemia, mis mul enesele on anda – nagu need kompevedikid, mida ma lapsena sahtlipõhja kogusin. Sellised hetked on tegelikult võimalused, pisikesed vaateavad.

Mis siis, kui ma tulen öösel, siis kui ta üksi vahis on (loomulikult ei anna talle keegi võimalust niimoodi üksi olla), ja luban teda oma valgete tiibade alla? Mis siis, kui ma heidan

endalt punase palaka ja näitan end talle või neile hämaras laternavalguses? Küllap nad lõputult tõkkepuu juures seistes vahel ka sellest mõtlevad; nagunii ei lähe keegi siit kunagi läbi, välja arvatud pühitsetute komandörid oma suurtes mustades sahinal liikuvates autodes, või nende sinised naised ja valge looriga tütreid, kes kohusetruult päästeteenistustel ja palvustel käivad, või siis nende tõtsakad rohelised marthad, vahel harva sünnitusabi-auto, või punased teenijannad, kes jala käivad. Mõnikord möödub neist ka musta värvi furgoonauto, mille küljel on valge tiibadega silm. Auto aknad on tumedast klaasist ja mehed, kes istuvad esiistmel, kannavad tumedaid prille: nii on nad kahekordselt varjatud.

Sellised furgoonid liiguvad kindlasti vaiksemalt kui teised autod. Kui nad meist mööduvad, pöörame pilgu ära. Kui nende sisemusest kostab hääli, siis püüame mitte kuulda. Kõigil meil on veel süda sees.

Kui must furgoon jõuab kontrollpunkti, siis viibatakse neile peatumata läbisõiduks. Kaitsemehed ei taha riskida sissevaatamisega: selline läbiotsimine seaks kahtluse alla sõitjate autori-teedi. Nii võivad nad ju mõelda.

Muidugi kui nad üldse mõtlevad: neid vaadates on raske selle üle otsustada.

Tõenäoliselt kaitsemeeste mõte riiete mahaheitmiseni siiski ei jõua. Kui nad suudlusestki mõtlevad, siis peab see neile kohe meelde tooma prožektoritule ja lasud. Selle asemel mõtlevad nad kohusetäitmisele ja ingliski edutamisele, abiellumisloa saamisele, ning kui nad piisavalt kõrge vanuseni elavad ja piisavalt suure võimutäiuse saavutavad, siis antakse neile ka oma teenijanna.

Vuntsidega mees teeb meile väikese jalakäijate värava lahti ja astub ise teelt kõrvale ning me läheme läbi. Eemaldudes tean

ma, et nad meid jälgivad – need kaks meest, kel pole veel lubatud naist katsuda. See-eest katsuvad nad meid silmadega ja ma õõtsutan veidi puusi: tunnen, kuidas punane ürp mu ümber tantsima lööb. See on umbes nagu nurga tagant pikka nina näidata või koera narrimine ülestõstetud kondiga, ja seda tehes häbenen ma iseennast, sest need mehed ei ole ju süüdi, nemad on liiga noored.

Järsku aga pole mul enam põrmugi häbi. Ma naudin oma võimu: koerakondi passiivset võimu – hea seegi. Küllap neil meid nähes ihuliige kangeks läheb, nii et nad peavad end salamahti vastu värvitud tõkkepuid hõõruma. Kannatused saavad neile hiljem, öösel, kasarmukoikus. Enam pole nende jaoks väliseid abivahendeid, pealegi on tegemist pühaduseteotusega. Pole enam ei ajakirju, filme ega muud aseainet: olen ainult mina ja mu vari; me eemaldume kahest mehest, kes teetõkke ääres kangestunult valvel seistes meie kaugenevaid kogusid jälgivad.